

– Nu mai am pe cine să întreb!

Începusem cu câteva luni în urmă să scriu despre *My Modernism*. Povestea devenirii mele ca arhitect modernist. Provoocat fiind de tema Bienalei de arhitectură de la Veneția din 2014: „Absorbing modernity: 1914-2014”. De fapt, totul a început când, la sediul Uniunii Arhitecților, cei implicați în pregătirea participării României la bienală am început să dezbatem această problemă. În final, ne-am propus să edităm o carte-arhivă-mărturie privind 100 de ani de modernism în arhitectura românească. Eu am zis și mi-am zis că, pentru mine, modernismul în arhitectură este ceea ce am învățat în viață despre case și ceea ce am învățat în facultate despre arhitectură. Zis și făcut. Șiret și silitor, cum scrie la mine în zodie, Leu după unii, Tigru după alții, de câteva zile am terminat povestea profesională: Opera. Și îmi propuneam acum s-o dezvolt împănând-o cu „problemele colaterale”: Viața. Era trecut de miezul nopții. Mă întrebam, în noapte, cu ochii închiși, ce-mi amintesc despre primii mei ani de viață. Mai nimic. Știu unde m-am născut. Seara pe când mama, tata trăiau, mai povesteam câteodată, la masa de familie, câte ceva despre cum ajunseseam să mă nasc în Zărnești. Dar acum mi-aș fi dorit mai multe amănunte. Poftim, întreabă dacă ai pe cine. Sora mea știe și mai puțin despre începuturile mele pe pământ. S-a născut cu șase ani mai târziu. Fac inventarul rudelor în viață mai mari decât mine. Mai nimic. Și totuși există Tomică. Singurul supraviețuitor al ramurii bărbătești, cromozomul Y. Văr cu tata. Fiul unui frate

de-al bunicii. Al lui Aurel. Aurel fusese și el în mină, ca mai toată comunitatea de ardeleni din Comănești, dar prin anii 1960 era mecanic la o stație de pompe, pe malul Trotușului, chiar la baza podului spre Asău. De acolo se pompa apă din Trotuș pentru locomotivele din gara Comănești. Nod important de cale ferată pe atunci. Vizavi de locul său de muncă, peste Trotuș, locuia sora lor, Milica. Acolo stăteam cu bunica, vara când veneam în Comănești. Cu Aurel pescuiam. Stăteam pe un zid masiv de beton, un fel de dig care proteja stația de pompe. Aveam undițe făcute de el, în timpul liber meșterea de toate, printre altele, acasă la el, pe ascuns, adică ilegal, meșterea sobe de gătit cu lemne. Ne făcuse și nouă una, parcă. Mă gândesc acum cum o transportaseră de la Comănești la Râșnov, fiind și ilegală. Sau poate o montase la fața locului. O transportase pe tren, bucată cu bucată, sub formă de „fier vechi” și era ca în bancul cu muncitorul de la fabrica de biciclete din Tohan (era o celebră fabrică de armament mascată în fabrică de biciclete, în timpul comuniștilor, lângă Zărnești); un muncitor fură în fiecare zi câte un subansamblu de bicicletă, iar în final când a montat-o acasă a ieșit o pușcă mitralieră. Oricum, erau impresionante sobele lui Aurel. Erau ca cele „godin” originale, aveau și cuptor, lateral și un mic cazan pătrășos pentru apă fiartă, iar plita era înconjurată de o „mână curentă” din țeavă de cupru. Mai știu că bunica și cei trei frați: Vasilică, Victor, Aurel și o soră, Milica, s-au născut în Cristoltel județul Jibou, după stil vechi. Despre bunicul Ștefan Alexandru știu că era singur la părinți, adică la mama, și se născuse în Baia Sprie. De aceea, prin anii 1980, îmi plăcea să mă laud că mă trag din dacii liberi. Pe linia cromozomului Y. În boxa din facultate unde lucram îmi afișasem un A4: „Eu mă trag din dacii liberi”. Ca să le fac în ciudă: lui Viorel Simion, moldovean, născut în Pitulușa și crescut în jumătatea de ogradă a bunicului meu din partea mamei, Jean, Ioan Iordache (sau Gheorghe, nu era prea clar, pe mama o chema Chiriacuța Gheorghe, pe surorile ei Iordache) din Adjud; jumătate din ograda pe care o cumpăraseră părinții lui Viorel și pentru care s-au judecat până la moarte cu surorile bunicului Jean pentru un gard cu jumătate de metru nelalocul-lui; și

lui Dinu Patriciu, bucureștean, pe linia tatălui venit din părțile Bârladului, de pe aceleași meleaguri ca și alt prieten comun Viorel Hurduc...
... lumea mică în care trăim...

Până una alta să revenim la „nu mai am pe cine să întreb”; pentru că totuși mai trăiesc două surori după tată ale mamei mele: Mimi și Lili (mama vărului meu, Cătălin, tot arhitect, care locuiește la Lyon), precum și Tomică.

E ora 1 dimineața, 18 februarie 2014.

Îmi fac un plan. Măine îl sun pe Tomică cu reședința de bază în Baia Mare, dar care stă în București la două case de mine (... lumea mică a făcut ca o mătușă de-a lui să-i lase moștenire o casă situată la două case de casa părinților Andei), în Piața Sfântul Ștefan. Ar trebui să-l văd și să-l întreb ce știe. Am să-l înregistrez pe telefon. Apoi am s-o sun pe Lili, s-o întreb de unde au venit bunicii lor, străbunicii mei, iar în vară am să mă duc până la Baia Sprie să elucidez și problema cu numele bunicului și implicit al meu. Auzi, ar fi urmat să mă numesc Pantelimon Kureteas dacă nu ar fi fost câteva momente de inspirație în rândul străbunilor: m-am născut în ziua de Sfântul Pantelimon, slăvit fie numele Său, dar nu mă prea prindea ca apelativ. M-ar fi strigat lumea pe strada Aurel Vlaicu din Râșnov, când eram mic, Limonel sau mai știu eu cum; m-au salvat nașele, Floricica din Comănești, cea cu tutungeria din centru și Eta, cea cu cofetăria de vizavi, „La Anghel cofetar regal” (scrisă încă pe firma prin 1965); se pare că preparase ceva pentru familia regală care se refugiase în timpul Primului Război Mondial la Iași. Străbunicii mei din partea tatălui, mineri, veniseră în Comănești cu părinții lor în pragul Primului Război Mondial, mânați de represalii naționaliste, dar și din lipsă de lucru în minele care se închideau în Ardealul acelor timpuri. Cântaseră nu știu care dintre ei și nu știu unde, în piața publică, *Deșteaptă-te române*. Vag. Măine, după discuția cu Tomică, sper să aflu mai multe. Vă voi ține la curent cu tot acest program-proces de recuperare identitară și situaționistă. A doua zi m-am văzut la o cafea cu Tomică. Din păcate, nu m-a ajutat prea mult. Mi-a confirmat faptul că străbunicii, Irimeas, din partea bunicii Rozalia,

erau familie de mineri din zona Surduc-Cristoltel, că din motive combinate naționale și de criză economică s-au mutat cu lucrul în colonia de ardeleni din Comănești, unde s-au întâlnit cu familia bunicului Ștefan Alexandru Kureteas. Această strămutare din motive combinate s-ar fi petrecut în intervalul 1914 (1914, din motive de coincidență de dată cu Bienala de arhitectură de la Veneția care-și propunea o investigare arhitecturală a intervalului 1914-2014, dar putea să fie și 1915, și 1916 sau...17)-1920, gândind după povestea cu *Deșteaptă-te române* și după faptul că tata, care se născuse în 1925, avusese o soră mai mare, Marioara, ce murise de tânără, urmare a unei septicemii, era frumoasă și fusese curtată de un ofițer, cred că murise în urma unui avort, în casă; subiectul Marioara era tabu. Mai mult, aflasem că familia bunicii era mai numeroasă, formată din cinci frați (deci plus Anton și Alexandru) și două surori. După zeci de ani o parte dintre urmași s-au întors în casele strămoșești. Am ajuns și cu Tomică la aceeași concluzie: că nu mai avem pe cine să întrebăm. Mai deschid încă o dată Biblia: „Această Sfântă Biblie cumpărată în anul 1924, luna Februarie – Alecs Ștefan”. Bunicul Alexandru, Alecs Ștefan așa cum s-a semnat, consemna între copertile interioare datele importante ale familiei: „Copiii botezați de noi până în prezent sunt următorii(i)

/lui cumătru Vessa-

- 1) băieți Vicu
- 2) fetița Victorie
- 3) fetița Rozaliea (deced.)

/lui cum. (nu știu dacă cumătru sau cumnat) Florut-

- 1) bait. Augustin

/lui Richiod (!?)-

- 1) Erica

/2) Lenuța

/lui cum. Ionuț Victor-

- 1) fet. Aurora (decedată) și tot lui Ionuț botezat un băiat Victor

/cumnat...

- 1) Cristea Spiridon (div.)

2) Broscovat Alecs

3) Cosaș Neculai (divorț)

/tot botezat...

/lui Cristea... 2 copii Spiridon și Victor (decedat)

/soacra decedat la 1 iulie 1936

/Sandel (tatăl meu) logodit în ziua de 25 decembrie 1946 – cu Cuța (mama mea)

/Alecs Ștefan născut 1901 martie 28 și fetița Marioara născută la 1922.19. Septembrie cu domiciliu în Comănești 1919 – 10 ianuarie până în prezent

/Fiul Alecsandru născut în anul 1925 la 27 ianuarie ziua marți la 6 1/2 dimineța

/Marioara decedată în 24 septembrie 1941

/Floreă decedat luni la 7 oct. 1946

/Mama încetat din viață la spitalul din Sibiu la 5 decembrie 1949/”

În continuarea tradiției a consemnat tata: „Tăticul decedat la data de 14 august 1963 la 16.45 Râșnov (Rădăcină – n.a. voia să spună că a murit în casa părinților lui Iancu Rădăcină, arhitectul evocat de mine mai încolo în carte)/mămica – Rozalia – decedată la 25 septembrie 1978 la 4 dimineța. Râșnov în casa copiilor” am consemnat eu: „Ștefan Alexandru fiul lui Alecs Ștefan a murit pe 12 iulie 2004 la ora 11.30 (ziua) în casa lor din Râșnov/Cuța, soția lui, a murit pe 29 februarie 2008 la ora 12.30 (noaptea) în casa lor din Râșnov (n.a. – adică în ceea ce urmează „casa-de-bază”): apoi: „Aici a scris Anca, fiica lui Chiriacuța și Alexandru (Sandu): Ioana și Iordache, părinții bunicului nostru din partea mamei care au avut doi copii: Ion Iordache, i se spunea Jean, bunicul nostru Jean și Maria Rădulescu (sora bunicului Jean); copiii bunicului Jean: Chiriacuța, Maria și Ecaterina (mama vărului Cătălin Badea) /copiii Mariei Rădulescu: Angela, Lița, Nuța și Mișu”. Urmare a planului de la ora 1, din noaptea de 17 spre 18 februarie 2014, trebuia s-o caut și pe mătușa Lili (Ecaterina). Am aflat că vărul meu Cătălin va veni în țară în curând. Amân întrevederea pentru atunci. Am vorbit cu vărul Cătălin, nu știa mai multe, și nici mătușa Lili. Dar uitasem de Atlasul cromozomului Y. Cu ani în urmă, Anda mi-a făcut cadou un

test ADN, în baza căruia se stabileau direcțiile din care veneau strămoșii tăi și „rudele” tale universale pe această linie care începuse cu 60 000 de ani în urmă, în Etiopia; după ani buni, încă mai primesc e-mailuri de la tot felul de „veri” de te miri unde, din Africa de Nord, Ucraina, Scoția;

... atunci s-o luăm sistematic pe urmele „operei”, dar și ale faptelor colaterale, ca într-un război (al modernității) consemnând și pierderile colaterale: 1914, după cum vă spuneam, Rem Koolhaas datează începutul „războiului” modernității în arhitectură în acest an; pentru noi, românii, anul începea cu moartea regelui Carol I, formatorul României moderne și urcarea pe tron a regelui Ferdinand I, cel ce avea să ducă mai departe politica predecesorului; vom mai aștepta 10 ani până va apărea prima casă în stil modernist în România;

1947, 30 decembrie, regele Mihai al României a semnat actul de abdicare; comuniștii au proclamat în aceeași zi instaurarea Republicii Populare Române, iar pe 13 aprilie 1948 a fost promulgată noua constituție republicană. Noua constituție scotea în afara legii și pedepsea orice asociere care avea un „caracter fascist ori antidemocratic”. Constituția garanta libertatea presei, a cuvântului, de asociere, dar numai pentru „cei ce muncesc” (informații luate din Wikipedia); Mic fiind, am aflat câte ceva despre istoria nescrisă a României așa cum era prezentată în perioada comuniștilor, dintr-o carte a bunicilor, ținută cam tănuit prin casă; de taină mai erau momentele când bunicul venea la noi să asculte împreună cu tata „Vocea Americii” și „Europa Liberă”, când eram foarte mic și nu mă lăsau să stau cu ei, apoi, mai mare, aveam să-i prind eu bunicului postul; acea carte avea câteva pagini rupte (mă uit acum, într-adevăr lipsesc niște pagini, dintr-o zonă ce nu pare compromițătoare din punct de vedere ideologic și din perioada ultimă a Regelui Carol I, dar restul este prezent, Războiul pentru Independență, Regele Ferdinand...); era „Cartea omului matur pentru folosul școalelor de adulți, școalelor industriale și al școalelor complementare”, alcătuită de I. Popescu-Băjenaru, directorul școalei „Principele Mihai”, și cuprindea în aproape 1000 de pagini abecedarul latin și

chirilic, „Istoria Sfântă”, rugăciuni, cunoștințe despre natură și om, medicină, geografie, istorie, gramatică și matematică; ce am eu în față este ediția a VII-a din 1925; țin minte și acum versurile îndemn: „Băutura cea mai bună/este apa de izvor/peste pietre, apa curge/murmurând încetisor/o beau cerbi și căprioare/ea e limpede mereu/de ea capul nu te doare/nici nu face trupul greu/las' să bea deci, vin, bătrânii/voi beți apă, că nu-i rea/șprițul, țiuca și rachiul/naiba, dracul, să le ia”; probabil, m-au pus să învăț această poezie în scop profilactic deoarece bunicul Alecs Ștefan (Sandor cum îl strigă bunica) fusese mare petrecăreț, câștiga bine, dar adesea, în timpul dinainte de comuniști, venea acasă spre dimineață, în șaretă (avea un cal și o mică trăsură) și cu lăutarii după el; tatăl meu era supărat pe el și cred că nu l-a iertat până la moarte că nu s-a ocupat să-l dea la școală și a tocat banii pe petreceri; bunicul ar fi avut toate datele să fie mai mult decât a fost, citea, am găsit cărți însemnate cu câte o săgeată la paragraful care-l interesa în mod deosebit, scria foarte frumos, mărturie sunt însemnările dintre copertile Bibliei, nu știu unde a învățat caligrafia, vorbea fluent și maghiara, iar când a venit la 18 ani în colonia minieră din Comănești, a lucrat în birou, o perioadă a fost dactilograf, dar când a văzut că se câștiga mult mai bine în mină s-a făcut miner, ajungând repede maistru artificier; tineri căsătoriți, bunicul și bunica locuiau în incinta bazei; bunica, harnică și pricepută, și bună s-o pui la rană, se ocupa de casa intendentului minei;

Acea „Carte (a) omului matur” avea să-mi joace o farsă; aveam să scriu în revista liceului un articol despre Arcul de Triumf din București, semnificație, dimensiuni, despre decorarea cu efigii și semne regale, statui străjuind picioarele arcului; eu, conform cărții, descriesem imaginea arcului din 1922 (cartea era editată în 1925) bogat decorat însă cu statui și basoreliefuri din ipsos și care până prin 1930 s-au degradat, iar întregul edificiu a fost redesenat și redecorat, e drept tot sub „bagheta” arhitectului Petre Antonescu; sub comuniști, când l-am vizitat și desenat pentru facultate, avea deja o a treia versiune, fără efigii regale și mai sărac în decorații; și pentru că tot am ajuns la zi (martie 2014)

mai am două mărturisiri contextuale, una din Wikipedia: „Astăzi, Arcul de Triumf reprezintă unul dintre simbolurile binecunoscute ale capitalei României. Cu toate acestea, primarul Bucureștiului, Sorin Oprescu, a declarat că Primăria nu deține actul de proprietate pentru Arcul de Triumf, astfel că, teoretic: « E în stare să vină unul să îmi spună că acolo a fost casa lui mă-sa și să revendice proprietatea»”, iar alta din „Cartea omului matur” la pagina 446, „Republicile Europei sunt următoarele: 1. Ucraina cu capitala la Kiev... în 1924, bolșevicii au înființat înălăuntrul ei, alături de hotarele răsăritene ale României, lângă Nistru, o așa-zisă Republică moldovenească, dându-ne ei înșiși dovezi că Românii locuiesc ținuturi mult mai întinse în cuprinsul muscălesc decât pământul Basarabiei, rob de Ruși timp de un veac, și întors la sânul patriei mame în 1918. Locuitorii Ucrainei sunt neam slav, dar se deosebesc cu totul de Ruși: și ca limbă, și ca înfățișare. Până la revoluția rusească, au fost prigoniți grozav de Ruși...”;

1950, 27 iulie, mă nașteam la Zărnești; după 8 luni ne mutăm 11 km mai la sud în Râșnov, unde stăm câțiva ani în gazdă, pe o stradă la poalele dealului cetății; despre perioada petrecută în Zărnești nu știu prea multe; din poveștile ulterioare țin minte un nume: dna Coponea. Ar fi fost proprietăreasa casei în care am viețuit acele prime luni. Se mai vede și acum semnul pe mâna stângă, m-aș fi ars cu un vâtrai încins de la soba cu lemne; desigur, nu-mi amintesc, dar am o altă amintire: eram mutați deja în casa nouă din Râșnov, aveam 7-8 ani, neatent am dat peste bunica care trecea cu o oală cu apă clocotită ce m-a opărit pe umăr, durere amestecată cu povestea că din vecini cineva mi-a adus un ulei special pentru arsuri, ulei care fusese parașutat în timpul războiului, ca ajutor în caz de bombardament (Brașovul și împrejurimile fiind zone industriale, implicate în producția de armament, erau la rândul lor ținta avioanelor vrăjmașe, spun vrăjmașe pentru că nu mai știu dacă era vorba despre americani, englezi, care ne bombardau industria de război sau nemții care se retrăgeau după ce românii au întors armele); în pat, „rănit”, mă gândeam cum noaptea avioane prietene aruncau „truse de prim ajutor”, iar oamenii mergeau pe câmp și le culegeau;

Părinții veniseră în Zărnești urmându-l pe bunicul Alexandru care, miner fiind, maistru artificier, „pușca” cu dinamită în diferite locuri de prin Țara Bârsei: cariera de piatră din Zărnești, cariera din Poiana Brașov pentru piatra necesară construirii hotelului „Sportul”, cariera din Râșnov; așa am ajuns cu toții în Râșnov; eram mic, bunicul îmi făcea „trenul”, tăia fitilul special pentru dinamită în bucăți de 1-2 cm pe care le așeza în șir, distanțate câțiva milimetri, dădea foc la un capăt, iar focul se transmitea de la un „vagon” la altul printr-o mică cascadă de artificii; mă lua adesea și la carieră, pe Valea Cetății, în drumul din Râșnov spre Poiana Brașov, chiar la poalele cetății. Cariera s-a închis prin anii 1955 pentru că punea în pericol zidurile cetății; și acum se mai văd urmele în muntele de piatră, scrijelite de bunicul cu dinamită; când „pușca” ne refugiam în magazia-adăpost care arăta ca un tunel, era boltită din calupuri de beton și avea o ușă masivă din fier, o intrare ca într-un seif unde ținea și dinamita;

1951, 7 martie, nu împlinisem încă un an, cred că tocmai ne mutam din Zărnești în Râșnov, când în București, la Academia Republicii Populare Române, se ținea ședința Secțiunii de Știința Limbii, Literatură și Arte:

„Ședința¹ este prezidată de tov. Acad. M. Sadoveanu

Participă: Acad. G. Călinescu, I. Iordan, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Al. Toma, G. Oprescu, Jean Al. Steriadi, V. Eftimiu și tov. Geo Bogza, Prof. Al. Graur, Prof. I. Jalea, I. Panaitescu-Perpessicius și K.H. Zambaccian.

... Tov. Prof. Jalea dă citire unei note de completare a comunicării D-sale asupra sculptorului C. Brâncuși, prezentând și numeroase planșe și publicații cu reproduceri din Brâncuși.

Rezumând ideile din comunicarea D-sale anterioară asupra cărții lui Sobolev *Teoria leninistă a reflectării și artă* în care se pune problema formalismului în artă, tov. Jalea amintește că citase pe Paciurea și Brâncuși ca exemple de formalism în sculptura la noi. Fiind cazul

¹ Proces-verbal postat pe internet.

REFERINȚE

1. G. Ionescu-Gion, *Istoricul Bucureștilor*, Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, București, 1899
2. C. Sfințescu, *Urbanistică generală*, Tipografia Bucovina, I. E. Torouțiu, București, 1933
2. Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, Editura Saeculum i.o., Vestala, București, 1998
4. Dana Harhoiu, *București un oraș între Orient și Occident*, Editura Simetria, 2001
5. Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor*, Editura Compania, București, 2003
6. Mircea Eliade, *Profetism românesc*, București, 1990